

Manifest FOS vznikl v návaznosti na mezinárodní projekt Na pomezí samoty/Frontiers of Solitude (2015 -16), zaměřeném na souvislosti mezi ekologií a současným uměním. V následujícím textu jsme se krátce pokusili shrnout a nastínit alespoň některá témata, kterých se FOS týkal.

MANIFESTO FOS

Lege Artis

Dříve, než začneme uvažovat o tom, jak bychom současné umění mohli proměnit, aby dávalo v našich životech smysl, aby umělec vytvářel smysluplnou práci, by bylo vhodné podstoupit a provést inventuru zažité terminologie. Teprve pak jsme schopni odhalit doposud ukryté přetrvávající stereotypy, nefunkční balast kategorií, antikvární konstrukce. Vycházíme z přesvědčení, že umění nelze omezit ani na zboží, estetický konsumerismus, techniku, algoritmy, na přípravku k zaplňování prázdnoty, luxus, nebo soukromou zálibu. Že jak v samotné aktivní tvorbě, tak v obcování s uměním dochází k něčemu podstatnému, co utváří nejen naši osobnost, ale i realitu. Že tvorba a umění mají terapeutické účinky, mohou tříbit schopnosti vcítění, porozumění všemu co je „jiné“. Že umění - jakkoliv z dnešního pohledu dosud v nejasné podobě - zůstane pro jednotlivce i společnost nenahraditelné. A především, že otázky vztahu života a prostoru - tedy životního prostředí, environmentální či ekologické odpovědnosti nabízejí současnému umění příležitost k přeformulování vlastních východisek. Jsou pobídkou k hledání nových obsahů a spojení.

Umění by pak mohlo být katalyzátorem propojení společenských a individuálních ekologií. Jestli tyto praktické i mentální ekologie mají čelit stále se zrychlujícímu tempu techno-společenských procesů je nutno je neustále obnovovat, udržovat v procesu neustálé obměny. Aktuálnost uvažování v ekologických rozměrech spočívá právě v přijetí "epistemologického posunu", odpoutání se od vnímání světa jako souboru věcí směrem k pojetí a přijetí obrazu světa jako neustále se proměňujícího a vzájemně propojeného plynutí dějů. Tento

manifest je tedy zastaralý v okamžiku, kdy byl formulován.

I. Jak překonat pocity bezmocnosti, které člověka v konfrontaci s rychlostí a rozsahem změn doby antropocénu přemáhají? Lze zaujmout odstup, oddělit se od všeho, co je venku, kulturu od přírody. Přírodu překřtít na životní prostředí a dokázat tím, že jsme ji přemohli, klopotně se od ní emancipovali. Pak lze přírodu z dálky i zblízka pozorovat, obdivovat, kontrolovat, kategorizovat, opravovat a perforovat. V obsesivní potřebě objektivitu ji zaklít v předmět, který k člověku už nepatří, jakoby byla za rozhraním našich systémů, všudypřítomných čidel, satelitních sledovacích aparátů, za okny a za obrazovkami počítačů.

Povznesenost, s níž oslavujeme vlastní schopnosti poměřovat a popisovat svět prostřednictvím umění, či vědy, označujeme se za přírodě nadřazené, nás zastihla v situaci, vymezující nás ze společenství dalších bytostí, zvířat a rostlin. V situaci zajatce éry klimatizované samoty.

Nezáleží na slovech a nezáleží tedy na tom, zda budeme přírodu nazývat superorganismem, komplexním systémem, matrixem, bytostí obdařenou vědomím, rozhodneme se interpretovat kulturu jako "zrcadlení" přírody, či její součást. Text by měl naznačit možnosti smíření mezi člověkem a přírodou a roli, kterou zde může hrát umění. Je to pošetilá a nadnesená představa? Věříme, že ne: odedávna měly sociabilní, rituální a integrující funkce umění důležité místo, rámovaly sociální podstatu umění. V antropocénu jsme se v několika vlnách tohoto archaického významu vzdávali a umění postupně zplošťovali až k vyprázdnění.

II. Teorie podle nichž je ekonomika vydělována „mimo“ sféru životního prostředí jsou destruktivní a smrtelně nebezpečné. Pro technokrata a geoinženýra je environmentální problematika často překážkou směřování lidstva k blahobytu, je bariérou rozumu a pokroku. Neoliberalismus představuje ekonomický systém, kde regulace, stát a společnost jsou v protikladu volnosti jednotlivce, práce a pohybu zboží. Do důsledků je zde dovedeno přiblížení různorodých, dříve vzájemně vzdálených nástrojů, teritorií a komunit do jediné

gigantické výzkumné laboratoře. Globální ekonomika deregulace, standardizace, individualizace ovlivnila původně nezměrný prostor a radikálně jej zmenšila. Jsme dnes patrně víc než kdykoli v minulosti vzájemně propojeni a dostalo se nám privilegia být svědky i aktéry ekologické katarze.

III. Teprve v posledních desetiletích míra porozumění přírodním procesům umožnila člověku alespoň zlomkovitě pochopit nepředstavitelnou složitost a propojenost systému, jehož jsme jen nedokonalým záhybem. Bohužel jsme se k tomu porozumění dopracovali teprve v době, kdy naše kultura, náš způsob života ohrozil mnoho jiných životních forem. Slovo kultura používáme v širokém významu, přesahujícím výlučně lidský rozměr. Nejde pouze o "negeneticky předávané vzorce chování, vlastní lidskému druhu", ale o všechny symbiotické, eusociální vzorce soužití všech živých bytostí.

IV. Do vybavení našeho „společného domova“ dnes patří „přírodní“, i to co jsme vytvořili - „antropogenní struktury“. Geologické a lidské nelze už snadno rozeznat: křemíkové infrastruktury chytrých měst a invazivní biologické druhy, relikty středověkých měst a vesnic, dálnice a toxická voda v řekách, mizící planiny deštných pralesů a laboratoře na psychotropní látky, blankytně modré hladiny kyselých jezer a deriváty produkce lithia, spory, počítačové čipy a drony, podzemní úložiště jaderného paliva, rašeliniště, uhelné sloje a ropovody, herbicidy, bakterie a bifenyly, polymery a teratogenní látky, korálové útesy a satelity, frakování a farmaka, rybí farmy a agrologie živin, geneticky modifikované zemědělství a globální management smetišť, počasí a meteorologie, kybernetika a vesmírné výtahy.

V. Jestliže budeme pokračovat v tempu a způsobu cyklu výroby-spotřeby, na který jsme si - v našich souřadnicích - navykli, stane se podoba „společného domova“ neudržitelnou. Parcelujeme naši planetu na zóny výroby a spotřeby, továrny/skladiště a smetiště, míru a různých forem války, života a smrti. V manuálu změny upotřebení, včetně proměny umění stojí akt uznání skutkové podstaty: akt pokání rozumově i emocionálně

uchopit propojenost člověka s krajinou, přiznat si důsledky našeho činění, kauzalitu každého gesta zřetězeného s celkem.

Sentimentalita, pocit solidarity s jinými bytostmi není projevem slabosti. Je to naopak krok k přežití. Darwinův přírodní výběr, mezidruhový boj je pro současnost nepoužitelný, příhodnější je koncept konsilience sociálního biologa Edwarda O. Wilsona. Je to jeden z řady pokusů sjednotit řeč přírodních a společenských věd a potvrzení důležitosti "přátelství", symbiózy a koexistence v přírodě, v lidském společenství.

VI. Přejít od kapitalismu k postkapitalismu provází hluboké ekologické změny, protože je nebývale silnou výzvou k přizpůsobení. Ekologické konflikty se zdají být abstraktnější, odtažitější než konflikty ekonomické, rasové, třídní, náboženské, nebo sociální povahy. Ekologické násilí ale vyrůstá ze stejného ekonomického a ideologického podloží. Vyrůstá z modelů, na nichž stojí systémy, proměňující skutečnost na objekt, na registr zboží. Jestli s okolním světem budeme zacházet jako s bezduchou věcí, lidé také "zvěcní". Zbavíme-li se daru přemýšlet a chovat se jako subjekt, budeme proměněni v objekt, indexem sil hmoty nepoměřitelně větší a v důsledcích mocnější, která nás určuje a obklopuje.

VII. Vlivy industrializace na životní prostředí bývají dodnes zapírány, nebo označovány jako nutná daň - jako desátek placený za podíl na pokroku. Idea permanentního růstu odkazuje k dalším a dalším hranicím, limitům, odsunovaným směrem k budoucnosti. Bez politických, ekonomických, technologických a sociálních systémových změn a návrhu možných řešení nemůžeme dospět ani k dílčímu řešení ekologické krize, ani k zmírnění probíhajících, nebo nastávajících katastrof s ekologickou krizí spojených.

"Skutečný umělec je brusičem smyslů, zostřuje oko, mysl a city, interpretuje myšlenky a koncepty vlastními prostředky. V situaci silných společenských sporů se nemůže vyhnout tomuto úkolu. Musí zaujmout stanovisko a vyhlásit svůj postoj. Umělec má skutečně formativní ideologickou roli, jinak by jeho práce byla pouhým předváděním kompoziční dovednosti". Lázsló Moholy-Nagy, 1949

VIII. Umění zabývající se ekologickými či environmentálními otázkami je na pomezí mezi sociálním aktivismem, občanským pasivismem, sentimentálním naivismem, estetickým eskapismem. Často se spokojuje se zjednodušováním a zamlčováním příčin. Nové umění bude hledat inspiraci u systémového umění, v přírodních i humanitních vědách, v sociálních a politických hnutích minulosti. Spojí prostor mezi specializacemi, lidským a mimolidským, etickým a estetickým, předmětným a abstraktním myšlením s empatií a intuicí. Takové umění bude formulováno kdekoliv, hlavně na okrajích automatizované výroby, obchodu, průmyslu, reklamy, což je systém, na kterém je umělec existenčně, společensky a psychologicky závislý. Větší nezávislost přinese větší sebedůvěru a možná východiska. Umělec nebude uvažovat jen o řemesle, estetice, strategii, o metodě umělecké výroby izolovaného artefaktu. Podstatný bude pohyb mezi ovládním technologie a jejím popřením, kalibrace nástroje i zjištěné vnímání, mobilita v prostoru, do něhož jsme vrženi.

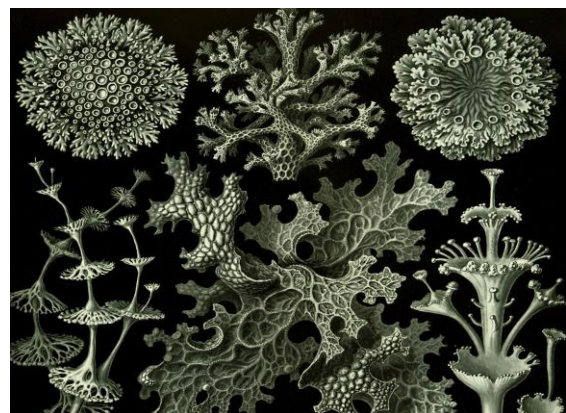
IX. Proměny umění nejspíš nedosáhneme usazení v temperovaných místnostech, galeriích, muzeích, ukrytí v ústraní akademií a univerzit. K proměně dojde v nechráněných zónách, během střetů, nepokojů, kde vzniknout nové příběhy, jejichž obrysy nahmatáme přes hroty bodů. Umění vezme na zřetel všechno, co je roztržštěným myšlením abstraktních jazyků přehlíženo. Co je vytěšňováno jako nedůležité, heretické, nebezpečné, pochybné, pošestilé, směšné, tak jako smrt, lidská konečnost, hrozba environmentálního kolapsu. To co roboti a mediafunkcionáři pokroku odhmruli mimo naši pozornost stranou.

X. Umělecká tvorba v tomto smyslu není hrou s konstrukcemi sociologů, filosofů, estetiků, politologů o akceleracionismu, objektově orientované filosofii,

spekulativním realismu, hyperobjektech, postkapitalismu, antropocénu, či kapitalocénu. Důležitější je obrátit se zase k realitě. Co je k bodu obratu potřeba: dobrodružnost, patos, sentiment, (sebe) ironie, zbystřené smysly, čtení terénu bez GPS a smartfonů, sbírání vzorků, kladení detailů do nových souvislostí. Vše co je v krajinoprostoru vepsané a nejde o nic nutně příjemného a estetického. Bude třeba redefinovat postavu samotného stopaře - umělce. Skutečný stopař je tak blízko, tak daleko od povrchu, který zkoumá, že se (podobně jako lovec) stává součástí terénu: splývá se stopami i s bytostmi, které stopu v trávě, v asfaltu, v hlíně, v kameni zanechávají. Vzdát se lehkovážné výlučnosti znamená projít a prožít na vlastní kůži každou frakturu, jizvu, ohledat podhoubí, vlasečnice poraněné krajiny. Krajinomalba se pak promění v krajinu, v dýchající a vibrující partituru. Bude to - doufejme – pro nás skladba s otevřeným koncem.

Praha, listopad, prosinec 2016

děkujeme všem, kteří různé předchozí verze manifestu kriticky posoudili a odsoudili: Dana Recmanová, Dagmar Šubrtová, Michal Kindernay, Jiří Zemánek, Ondřej Vavrečka, Matěj Strnad, Pavel Borecký, Lloyd Dunn, inspirační zdroje: Josef Šmajš: Návrh ústavy Země, Helen Mayer a Newton Harrison A Manifesto for 21. Century, texty T. J. Demos, Jason W. Moore, Murray Bookchin, Lucy F. Lippard, Natalie Jeremijenko a mnohé další.

Ernst Haeckel, Lišejníky (Kunst-Formen der Natur, 1904)